

11. Hugo heirs lose over 'Les Mis II'. URL:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/6317941.stm>

Проценко Діана Василівна
старший викладач кафедри приватного
права Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ПОРУШЕННІ ЖУРНАЛІСТАМИ НОРМ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНІ

Розвиток технологій в усьому світі зумовив більш швидке та активне поширення та обмін інформацією, відповідно питання дотримання інформаційних прав громадян зокрема у діяльності журналістів також стало суттєво актуальнішим. При цьому саме останні роки збільшилась кількість медіа, особливо так званих “нових медіа” або “конвергентних медіа”, які генерують таку кількість контенту, що звичні методи контролю за дотриманням законодавства та інформаційних прав у діяльності з використанням медіа не виконують свою функцію, так само як і інструменти притягнення до відповідальності у разі відповідних порушень є малоефективними. При цьому сама сфера свободи слова має специфіку в контексті підходів до регулювання, зважаючи на таке:

1. Недоречність та небезпека надмірної визначеності правової рамки для свободи слова: а) є ризик надто буквального трактування положень, які визначені кількісно, це може використовуватись як привід притягати до надмірної відповідальності журналістів, що матиме chilling effect (охолоджувальний ефект) на діяльність медіа і свободу слова; б) конкретні надмірні кількісні показники та інші подібні норми можуть провокувати маніпулювання, коли формальні вимоги виконані, однак цим зловжито, коли “притягнуто” до відповідальності за надмірно деталізованою нормою, але по

суті має місце порушення етики; в) етика - означено орієнтирами, набуває визначеності у конкретних справах.

2. Небезпека змішувати оцінки з точки зору права та з точки зору етики, оскільки порушення етики та права - різне за своєю природою і потребує різних санкцій.

Все зазначене зумовлює пошук більш дієвих та ефективних методів вирішення інформаційних спорів загалом та засобів притягнення до відповідальності зокрема.

Наразі окрім звичних способів цивільно-правового захисту прав та інтересів осіб відповідно до ст. 15, 16, 18, 19 Цивільного кодексу України (надалі за текстом – ЦК України), а також специфічних для сфери інформаційно-правових відносин способів захисту, зокрема права на *відповідь та спростування недостовірної інформації* (ст. 277 ЦК України), є способи, які можуть бути застосовані самоврядними інститутами професійної журналістської спільноти.

Відповідно до Положення про Комісію журналістської етики (надалі за текстом – КЖЕ), КЖЕ є корпоративним інститутом громадянського суспільства, що **розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру, які виникають в журналістському середовищі та між цим середовищем та громадськістю** у зв'язку з виконанням журналістами свого професійного обов'язку. **Діяльність Комісії спрямована на досягнення таких цілей:** формування культури професійної та чесної журналістики; становлення довіри до ЗМІ; зміцнення принципу свободи слова в Україні; встановлення конструктивного діалогу між учасниками конфлікту на умовах рівноправ'я сторін; усвідомлення широкими колами журналістів міжнародно визнаних **правил поведінки** та необхідності дотримуватися їх у щоденній діяльності; досягнення **точної кваліфікації дій**, що оскаржуються, і формулювання рішень, які застосовуватимуться у майбутньому в якості прецедентів. Відповідно до зазначених цілей визначені і форми рішення, зокрема: (1) **дружнє попередження**, коли діяння властиве таке: ненавмисна помилка; коли

порушення носить несистемний характер та не призвело до серйозних негативних наслідків; (2) **заява**, коли діянням властиве таке: порушення права громадськості на отримання правдивої інформації або загрожують довірі до українських медіа, а також може бути прийнята з ініціативи Комісії за сукупністю; (3) **публічний осуд**, коли діянням властиве таке: грубий, системний, умисний характер порушення, його несумісність з журналістською етикою.

При цьому захист інформаційних прав громадян, засобами, розробленими та доступними професійній спільноті, не забезпечуються примусом і великий відсоток таких рішень не виконується. порушниками у тій частині рішення, що стосується необхідних з їх боку дій.

Останні десятиліття в Україні та світі також активно розвивається сфера альтернативного вирішення спорів. Сердцем таких методів вирішення спорів є медіація, яка серед низки свої переваг передусім має у основі взаємовигідне для сторін спору рішення. З огляду на зазначене її використання у сфері розгляду справ щодо порушення норм журналістської етики може сприяти вищому ступені виконуваності таких рішень.

Медіація – це процедура врегулювання конфлікту (спору) шляхом переговорів сторін конфлікту (спору) за допомогою одного або кількох посередників – медіаторів. **Медіація ґрунтується на принципах:** добровільної участі; самовизначення медіатора і сторін медіації; незалежності та нейтральності медіатора; конфіденційності інформації, отриманої під час медіації, та щодо факту медіації. Проте є поняття **немедіабельності** справ, оскільки як будь-який інструмент медіація має свої обмеження.

Процесуальна можливість медіації. З проаналізованих документів наразі можна зробити висновок, що процедурно медіація при розгляді скарг Комісією можлива. Іі до речо пропонувати при комунікації із заявником після прийняття скарги, а також при зверненні до редакції/журналіста, до початку обговорення членами Комісії скарги по суті. **Конфіденційність vs. публічність.** Досягнення згоди у вирішенні ситуації самими сторонами під час

медіації є конфіденційним процесом, тому доречно припиняти розгляд скарги після повідомлення про досягнення згоди та уникати оприлюднення скарги та інформації про досягнення згоди, окрім якщо самі сторони будуть зацікавлені у цьому.

Строки та процесуальні рішення. На час проведення медіації доречно призупиняти розгляд скарги, оскільки інакше мають відбуватись інші дії відповідно до Стандарту роботи зі скаргами. Медіація буде ефективною протягом однієї чи кількох зустрічей, тому не буде суттєво подовжувати строки, проте узгодження організаційних деталей проведення медіації і узгодження кандидатури медіатора, пошук спільно доступних для процедури часових проміжків може потребувати часу. З огляду на це строк у 15 календарних днів виглядає виправдано.

Предметна можливість медіації. Щодо змістовного боку питання про можливість медіації при розгляді скарг, поданих до КЖЕ, то це питання значно складніше через публічний та часто прецедентний характер спорів у сфері порушення журналістської етики. Скарги підлягають оцінці з точки зору того, яка стаття кодексу етики порушена. З огляду на це необхідно оцінити потенційну медіабельність спорів.

Загальні ознаки медіабельності. Медіабельність конфлікту - коли для цього конфлікту буде можливим, допустимим, ефективним застосувати медіацію. Нижче певні характеристики спору розділені на дві групи, коли медіація **допустима**, та коли сторони будуть більш **мотивовані йти** в медіацію. Також характеристики допустимості згруповані за трьома площинами: медіабельність з точки зору **1) процесу, 2) змісту, 3) відносин**, оскільки медіація завжди має у фокусі ці три площини.

Медіабельність: процес.

- *Законодавство не забороняє медіацію у такому спорі;*
- *законодавство не забороняє можливості мирової угоди у такому спорі;*

- рішення щодо спору мають повноваження прийняти саме ті, хто досяжний для комунікації;
- дієдатність сторони, спеціальна правосуб'єктність на участь в медіації чи на укладання угоди за її результатами в межах, в яких досягнута згода; зокрема наявність у представника чи сторони - суб'єкта владних повноважень - дискреційних повноважень;
- спір не зачіпає інтереси третіх осіб, які не можуть взяти участь у такому процесі;
- спір стосується визначеного, а не невизначеного кола осіб.

Медіабельність: зміст.

Спір про інтерес, а не про право;

- структурно у конфлікті присутній перетин на рівні інтересів і потреб сторін (зона спільності), що уможлиблює варіативність щодо можливого рішення;
- присутня перспектива оформлення результатів медіації згідно з нормами матеріального та процесуального права (так званий критерій дієвості (виконуваності) медіаційної угоди);
- предметно спір не суперечить (в результаті домовленості правочин не має суперечити) моралі та публічному порядку;
- спір не стосується питань, щодо яких є потреба у встановленні прецеденту, визначенні норми.

Медіабельність : відносини (психологічний аспект).

- культурно сторона допускає взаємовигідність у рішенні, співпрацю, рух назустріч іншій стороні (особа здатна прийняти, не відмовляється від прийняття основоположних принципів і правил медіації);
- наявність власної волі і готовності до процедури і пошуку порозуміння (відсутні очевидні ознаки психічних розладів, залежності від алкоголю, наркотиків, іншої залежності, яка не дозволяє особі приймати осмислені рішення);

- відсутній надмірний дисбаланс сил, який не уявляється можливим подолати засобами медіації (нерівне становище сторін, фінансова або психологічна залежність однієї сторони від іншої, що також може супроводжуватись сильним тиском та погрозами з боку учасника/учасників конфлікту);

- ескалація конфлікту помірна*;

- ширий намір участі (немає ознак свідомого введення в оману та спроб використати медіацію для неправомірних або аморальних дій).

Примітка:*

Зазвичай про вищий ступінь ескалації конфлікту між сторонами буде свідчити витік інформації про нього у публічний простір з паралельним формуванням “образу ворога”, залученням союзників з числа ширшої аудиторії. Проте оскільки у справах, з якими має справу КЖЕ, сам спір починається з факту того, що оприлюднена певна інформація, важливо правильно розмежувати характеристики ескалації конфлікту для таких випадків. Мова про те, що якщо після первинної публікації (що є предметом скарги до КЖЕ) щодо цього факту є вторинна публічна одностороння чи двостороння комунікація між сторонами в інших медіа, соціальних мережах чи в інших публічних спосіб, в якій відбувається нищення іміджу іншої сторони, формування її образу як “ворога”, формування “табору союзників” з числа широкого загалу, то ступінь ескалації достатньо високий.

Додатково про високий ступінь ескалації будуть свідчити погрози, зокрема публічні, а далі - і завдання іншій стороні тих чи інших “ударів” як в інформаційній, так і в інших площинах відносин, що згодом будуть мати такий рівень впливу, що загрожуватимуть існуванню / нормальній життєдіяльності іншої сторони.

Наявність описаних ознак свідчить про такий ступінь ескалації, за якого медіація буде малоімовірна, малоефективна та навіть може завдати шкоди слабшій стороні. Проте, більш точну діагностику проводитиме медіатор і прийматиме відповідне рішення. Загальне правило для пропонування медіації таке, що чим менший ступінь ескалації ситуації, тим більш вона медіабельна.

Таким чином, наявність перерахованих вище ознак допустимості свідчатиме про **медіабельність спору**, а відповідно наявність протилежних їм ознак - про **немедіабельність**. При цьому кожна така ознака є самостійною та абсолютною.

На доповнення можна виділити кілька допоміжних чинників, що підвищуватимуть медіабельність справи, в значенні - сприятимуть більшій

ефективності медіації, а саме: *потреба впливати на те, як йде процес врегулювання; потреба у конфіденційності вирішення, тобто не приваблювати додаткову увагу до ситуації; потреба у швидкому вирішенні; тривалість відносин і взаємозалежність учасників.*

Спір про право чи про інтерес. Ознака медіабельності спору в площині “про право чи про інтерес” з огляду на специфіку роботи КЖЕ потребує окремого аналізу. Але спочатку слід пояснити, чому це питання виникає у контексті рішення про медіабельність, а потім співвіднести з функцією та практикою роботи КЖЕ.

Спір про право - це коли у сторін різне переконання щодо того,

- чи є у когось з них те чи інше право/ обов'язок (з огляду на такий склад правомочностей суб'єктивного права, як право на свої дії, чужі дії, право на захист (включно й тоді, коли у особи є лише припущення, що її право порушене, бо іншою стороною обов'язок не виконано);
- наявні чи відсутні між ними певні правовідносини.

В результаті такої розбіжності у розумінні фактична поведінка однієї сторони не відповідає очікуванням іншої сторони, що призводить до конфлікту.

Спір про інтерес - це коли у кількох сторін у результаті певного збігу обставин суб'єктивного чи об'єктивного характеру має місце зіткнення на рівні потреб, які потребують свого задоволення. При цьому кожній стороні потрібно “своє” (дія, бездіяльність, ставлення чи подібне), аби потреби отримали своє задоволення. Власне, оскільки те, що сторони хочуть (не) вчинити самі чи вимагають (не) вчинити іншу сторону для задоволення свого інтересу- не збігається із очікуваннями іншої сторони, тому має місце спір про інтерес.

За загальним правилом - спір про право потребує чіткого та однозначного рішення, а спір про інтерес має багато варіантів рішення, тому медіабельними є саме спори про інтерес. У спорі про право сторони потребують, аби уповноважена особа/установа вирішила, “за ким право”, після чого, якщо немає супутнього спору про інтерес, сторони готові рухатись за приписами відповідно до визначеного “права”.

Однак якщо спір про право є пов'язаним зі спором про інтерес, при цьому у безпечному конфіденційному процесі сторони готові самі визнати, “за ким право”, то такий спір може бути медіабельним, наприклад якщо одна сторона апелює до наявності у неї права, а інша готова це самостійно визнати. Такий розвиток подій можливий, якщо сторона, перед якою стоїть виклик - визнати право за іншою стороною - у процесі медіації отримала інше бачення, нове розуміння щодо безпеки чи можливості для задоволення власних інтересів, тобто коли заперечення “права” - тепер не єдиний шлях отримати те, що для неї важливо.

Основна задача КЖЕ при розгляді скарги, власне, те, чому подають скаргу і чого очікують заявники, це визначити “за ким право”, для них КЖЕ саме і є тією повноважною для такого рішення установою.

Таким чином є сенс говорити про те, що скарги, подані до КЖЕ, будуть медіабельні, якщо на доповнення до спору про право у конкретній справі матиме місце спір про інтерес або в результаті комунікації члена Комісії, відповідального за роботу з такою скаргою, матиме місце готовність до визнання “права” тими, щодо кого подана скарга. При цьому хоч обидва з описаних варіанти в результаті можуть мати вичерпання інциденту, що призвів до подання скарги, проте останнє швидше можна кваліфікувати як **“примирення за участі члена КЖЕ”** (в межах предмету скарги), а не консенсус, що є в основі **медіації**, коли рішення є взаємовигідним і виходить за межі первинного предмету спору, для чого властиво саме коли є робота у спорі про інтерес..

Ознаками наявності спору про інтерес зокрема можуть виступати дані про те, що заявник чи заявниця формували чи формують запит на відповідь / спростування до редакції/ журналіста, вимога компенсації моральної шкоди чи подібне.

Складність полягає у тому, що важливо ідентифікувати за конкретними статтями Кодексу етики, чи спір про право може поєднуватись зі спором про інтерес.

Для підготовки цього дослідження було проаналізовано 11 справ за поданими до КЖЕ скаргами на предмет їх медіабельності. Прикметно, що у деяких з них члени КЖЕ пробували застосовувати медіацію, але швидше - медіаційні підходи, а не класичну медіацію, оскільки при пошуку рішення не здійснювався “вихід за межі первинного предмету спору”, а саме останнє є характерною ознакою медіації. Проте, оскільки рішення в результаті було прийнятне для сторін і фактично в певній мірі як рекомендація пропонувалось сторонам членами КЖЕ як фахівцями, що мають профільну експертизу та досвід, то можна говорити, що мала місце **консиліація**, що також є видом альтернативного вирішення спорів, різновидом медіації, що також має назву **оціночна медіація**. Водночас варто визнати, що значна частина справ, з якими працює КЖЕ, є немедіабельними саме тому, що питання стосується необмеженої кількості осіб, є спором про право без елементів спору про інтерес.

Список використаних джерел:

1. Положення про Комісію з журналістської етики.
2. Стандарт роботи Комісії журналістської етики зі скаргами
3. Методологія ухвалення рішень Комісією з журналістської етики
4. Кодекс етики українського журналіста.
5. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с. : іл
6. Мазаракі Н. Щодо поняття медіабельності спору. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 258–262